

Història i historiografia de la literatura catalana

Capítol 20

Josep Carner: un segle de cultura catalana

Jaume Subirana ¹

La vida de **Josep Carner i Puig-Oriol** (Barcelona 1884 - Brussel·les 1970) abraça un període apassionant de la literatura i, en general, de la cultura i la història de Catalunya: **Carner** neix durant el **modernisme** però viu encara la maduresa de molts dels homes (i de l'impuls) de la **Renaixença**, creix amb el **noucentisme** i el representa, s'involucra en la tasca de la Mancomunitat, opta per la carrera consular en una mena de peculiar allunyament que el convertirà en un lúcid observador de la **Dictadura de Primo de Rivera** i de la dinàmica que els anys trenta acabà abocant el país a la guerra civil, escull l'exili mexicà i acaba tornant a l'Europa en reconstrucció després del malson de la **Segona Guerra Mundial** i instal·lant-se a Brussel·les, la ciutat que esdevindrà els anys cinquanta el cor de l'uropeisme.

Del dandi al poeta noucentista

Carner fa una entrada en escena fulgorant: als dotze anys comença a col·laborar en diverses publicacions literàries, als divuit es llicencia en dret i als vint en filosofia i lletres, als vint-i-dos triomfa amb el seu tercer recull de versos, als vint-i-sis ja és mestre en gai saber, als vint-i-set ingressa a la **Secció Filològica** de l'**Institut d'Estudis Catalans**... Aquesta precocitat, el seu caràcter extravertit, la vestimenta agosarada dels anys de joventut, una proverbial facilitat de paraula i una certa tendència a la plagasitat en feren un «*personatge*» de la Barcelona del tombant de segle, personatge reconegut i assenyalat, tot i que no sempre celebrat (n'hi ha prou de recordar episodis com l'expulsió de l'**Ateneu Barcelonès**).

A poc a poc, l'esvaïment d'aquella estètica detonant dels primers anys va deixar veure cada cop més clars alguns dels trets essencials de **Carner**: el seu extraordinari domini lingüístic, la seva identificació amb el país a través del conreu literari del català, la seva gran capacitat de treball i la seva habilitat per a la generació i articulació de projectes culturals. Així, **Carner** escriu i publica un llibre de versos que serà considerat emblemàtic del **noucentisme**, *Els fruits saborosos* (1906), però paral·lelament s'ha anat acostant a través de les amistats (**Jaume Bofill i Mates**, Emili Vallès) als cercles catòlics i catalanistes, dirigeix alguna de les revistes més importants del moment ("*Catalunya*", "*Empori*") i hi situa els seus companys, descobreix Mallorca i es converteix en cap de pont dels autors de l'anomenada **Escola Mallorquina** a Barcelona, aplega al seu voltant

---

¹ Extret de BORDONS, Glòria i SUBIRANA, Jaume (eds.) *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Proa & UOC ("Biblioteca Oberta/ Àgora"; sn.), 1999. pàg. 127-130.-

el grup *Cal·ligueneia*, va a Madrid a doctorar-se i hi enlluerna els habituals de l'Ateneo... A més, la coneixença del president de la **Diputació i de la Mancomunitat**, **Enric Prat de la Riba** (per qui sempre confessarà la seva admiració), li obre el **1902** les portes de "*La Veu de Catalunya*", el diari del **catalanisme moderat**, i anys més tard el situarà a l'acabat de crear **Institut d'Estudis Catalans (1911)** i al capdavant de l'**Editorial Catalana**, fundada el **1917** sota el patrocini de la **Lliga** com un ambiciós projecte cultural i que incloïa diverses col·leccions (**Biblioteca Literària**, **Biblioteca Catalana**), revistes ("*D'Ací i d'Allà*") i una Enciclopèdia Catalana (n'era gerent **Josep Pugès**, i **Carner** hi féu de director literari fins a la seva marxa a Gènova, el **1921**).

A l'IEC, **Carner** col·laborarà estretament amb **Pompeu Fabra** (de qui actua com a paladí) i esdevé interlocutor d'escriptors i filòlegs com **Antoni M. Alcover**, **Lluís Segalà**, **Frederic Clascar**, **Àngel Guimerà** o **Joan Maragall**. A més, a "*La Veu*" coneix el financer i polític **Francesc Cambó** (es diu que durant anys **Cambó** va dictar a **Carner** els editorials del diari) i es relaciona amb altres noms que la nostra perspectiva d'avui magnifica: **Eugeni d'Ors**, **Guerau de Liost**, **Josep M. de Sagarra**... Així, en pocs anys tenim aquell jove barceloní provinent d'un ambient menestral més o menys culte reconegut com un dels primers creadors del moment i situat a l'epicentre de la vida literària catalana.

Un professional de la cultura

De fet, la trajectòria de **Carner** al llarg de les dues primeres dècades del segle exemplifica l'esforç d'un determinat segment de la intel·lectualitat catalana per a **convertir-se en professional de la pròpia cultura**. Si la catalanitat havia de sobrepassar —al costat del país que representava— l'estadi de l'afecció, de la vinculació sentimental, del subsidi, li calia una llengua apta per a l'ús generalitzat i el conreu literari, i un equip de persones que assumissin el projecte com a propi i que ajudessin a tirar-lo endavant fins a les últimes conseqüències. Així, durant anys **Carner** escriu diàriament una pila d'articles, notes i poemes a "*La Veu*" (d'aquí, en part, la seva tirada pels pseudònims), dirigeix l'**Editorial Catalana**, hi tradueix els autors occidentals més importants (de **La Fontaine** a **Dickens**, d'**Andersen** a **Mark Twain**) i mentrestant escriu i publica una poesia rica i multiforme, alhora popular i d'alta qualitat (en aquesta època destaquen dos volums molt diferents apareguts el mateix any, el **1914**: *Auques i ventalls* i *La paraula en el vent*), una poesia que beu de **Baudelaire**, **Ronsard** i **Leopardi** (i, més tard, d'**Ausiàs March**) però que és, alhora, específicament «Carneriana», una poesia llegida i apreciada que fa que es vagi generalitzant el costum de referir-se a ell pel sobrenom de «*príncep dels poetes*».

Però la voluntat de professionalitzar la cultura catalana (com el mateix projecte **noucentista** de «*civilitzar*» el país) topava amb molts entrebancs.

En aquest sentit, és emblemàtic l'article «*Bastir-se un clos*» (**1928**), que

comença: «*Estic decidit a bastir-me un clos. Vull dir que he pres el determini de defensar una propietat. La nostra literatura, encara adolescent, cal que comenci a prendre en mà la defensa dels seus interessos, massa negligits fins ara en un ambient d'abusiva familiaritat, de deixadesa i de mal entès idealisme*», i acaba: «*Bastir-se un clos. És millor que vagar per la jungla, i fins i tot que respectar el sistema anacrònic de la propietat comunal de la tribu.*»

El **1915 Carner** s'havia casat amb la xilena **Carmen de Ossa**, i aviat arribaren dos fills: **Anna Maria** i **Josep**. Sobrepassada la trentena, **Carner** era un escriptor famós i un personatge de la cultura catalana, però la seva situació professional no acabava d'estar al nivell d'aquella fama. El **1917** mor qui hauria pogut reorientar aquesta situació: **Prat de la Riba**. Aleshores, al progressiu distanciament de l'escriptor respecte del projecte i de l'evolució política de la **Lliga** i al difícil clima social de la Barcelona dels *lock-outs* i els assassinats pel carrer, s'hi va afegir el descoratjament per la insegura situació econòmica que després de molts anys encara tenia. El cas és que el **1920 Carner** es presenta a Madrid a unes oposicions al cos consular (que aprova sense gaires angúnies) i al març del **1921** marxa de Catalunya cap a Gènova per instal·lar-s'hi amb tota la família com a vicecònsol d'Espanya.

Expatriació: obra i mite

La carrera consular el durà de Gènova a Costa Rica, l'Havre, Hendaia, Beirut, Brussel·les i París, amb un breu parèntesi a Madrid. Lluny de Catalunya —a on retorna sovint per a breus estades saludades des de la premsa— **Carner** continua exercint de brillant columnista (al catalanitzat “*La Publicitat*”, des del **1928**, i a *El Sol* de Madrid), i la seva obra poètica no s'atura: després d'una extensa antologia amorosa recopilatòria (*La inútil ofrena*, **1924**), *El cor quiet* (**1925**) representa un cop de timó i mostra que, si és veritat —tal com sosté **Gabriel Ferrater**— que **Carner** havia començat escrivint cap enrere la poesia que durant tres segles la literatura catalana no havia tingut, potser era sobretot per poder endinsar-se amb més llibertat en el llarg diàleg amb ell mateix que la resta de la seva obra representa. Un llarg diàleg subratllat per la contínua revisió a què **Carner** sotmet des de molt aviat i fins al final de la seva carrera tota la seva obra poètica.

Quan esclata la guerra civil espanyola, **Carner** és un dels pocs diplomàtics que es manté fidel a la República. Això farà que el **1939** el seu allunyament voluntari del país esdevingui forçat, i que amb la professora i crítica literària belga **Émilie Noulet**, la seva segona esposa (**Carmen de Ossa** havia mort al Líban el **1935**), emprengui el camí de l'exili, primer a Mèxic (del **1939** al **1945**, on fou professor al Colegio de México) i després a Bèlgica. A Brussel·les, **Carner** viu una existència de professor universitari sense abandonar un cert paper d'autoritat entre la comunitat de la Catalunya a la diàspora (el **1945** és nomenat pel president **Iria** conseller del govern de la Generalitat a l'exili, col·labora als Jocs Florals, a la represa “*Revista de Catalunya*”,

etc.), i s'incorpora (com a membre del consell executiu de la Societat Europea de Cultura, per exemple) al teixit intel·lectuals continentals que en el context de la guerra freda fan bandera de la llibertat, el diàleg i un naixent europeisme.

És a l'exili on neixen els dos llibres que converteixen **Josep Carner**, enllà de l'escriptor important que ja era, en un nom fonamental de la poesia del nostre segle. El primer és el llarg poema al·legoriconarratiu *Nabí* (1941), on la figura bíblica de **Jonàs** esdevé el torsimany d'un **Carner** atuit (per les morts de **Guerau**, del seu pare, de la seva primera dona, per la guerra civil i l'exili, per l'inici de la Segona Guerra Mundial) i temptat per la impaciència i la còlera davant del destí. El segon és *Poesia* (1957), on tria, revisa i reordena la seva obra poètica i hi afegeix l'impressionant apartat *Absència*. A més, durant aquests anys apareixen diversos llibres seus traduïts al francès, l'anglès, l'italià...

Però des d'un punt de vista estrictament literari, per a les lletres catalanes de l'interior **Josep Carner** serà durant molts anys un gran absent, un mite potser inqüestionable però en tot cas llunyà. Si ja els anys vint la seva imatge havia quedat fixada en l'etiqueta (honorable però històrica) de «*príncep dels poetes*», en el context de la resistència i la tímida represa cultural dels anys cinquanta i seixanta l'obra de **Carner** és més una dada històrica que un referent real. Només a partir de l'aposta de l'editor **Josep M. Cruzet** (de l'Editorial Selecta) i de la fidelitat d'amics i lectors d'abans de la guerra (com **Marià Manent**) o de les noves generacions (com **Joan Fuster** o els germans **Gabriel Ferrater** i **Joan Ferraté**) l'obra de **Carner** va essent reeditada, rellegida i revalorada al costat de la seva figura, utilitzada per impulsar una candidatura per a obtenir el primer Nobel català (el 1962) o acollida amb expectació mediàtica durant el seu fugaç retorn a Catalunya (el 1970) pocs mesos abans de morir.

La suma de l'obra els llibres de poemes, la prosa, el periodisme, el teatre, les traduccions—, l'activitat cultural i intel·lectual i l'actuació cívica i política de **Carner** al llarg de més de mig segle componen una imatge encara no del tot perfilada però que permet parlar d'ell com un dels grans *homenots* literaris del nostre temps, i com un *intel·lectual català i europeu* en el sentit alhora més clàssic i més modern, més contemporani, del terme.